

ANDREI STRIHAN

TEATRUL IDIȘ ÎN ISRAEL

1. (...) În prezent, în Israel există un singur teatru idiș, a cărui activitate se desfășoară într-un local din Yad le-Banin (dedicat memoriei eroilor căzuți în luptă). Acest teatru are un ansamblu relativ stabil, format, în majoritate, din actori imigrați din Europa de Est (Rusia, Polonia, România). Aceștia li se adaugă un foarte mic număr de actori tineri, formați în țară.

Teatrul, subvenționat de Municipality din Tel-Aviv, este condus de actorul Shmuel Atzmon, unul dintre membrii celebrei "trouci" idiș: Shmuel Rodensky (decedat acum doi ani), Shmuel Segalet, Shmuel Atzmo.

În afara acestui teatru, mai prezintă spectacole (în special comedii muzicale) ansambluri sau actori profesioniști individuali, dar este vorba despre o activitate ocazională și cu caracter itinerant, iar spectacolele au o durată limitată, în funcție de abilitatea și de posibilitățile financiare ale impresarului.

Existența acestui teatru este precară, marginală și marginalizată: anonimă, nebucurându-se nici de atenția criticilor și teatrologilor, nici de un constant sprijin public, moral și financiar; e un teatru al cărui slujitori se consideră copiii neglijați ai scenei ebraice. Singurii săi admiratori fervenți sînt spectatorii săi, al căror număr (prin însăși natura procesului biologic) descrește în mod constant.

---

* ANDREI STRIHAN este profesor de istoria teatrului la Universitatea din Tel-Aviv

Victorul este nesigur și dezolant prin comparație cu un trecut care, cel puțin din punct de vedere cantitativ, dădea impresia unei minunate vigori. În anii '60 exista un număr relativ mare de teatre idiş, precum Teatrul popular idiş, Teatrul imigranților, Teatrul de operetă idiş, Teatrul Tineretului, Teatrul Nou, Teatrul Modern. Totuși, în ciuda numelui lor (tineret, nou, modern), care părea să exprime o reînnoire de substanță și de orientare, repertoriul acestor teatre se baza pe același fond galileian, evocând la infinit și cu nostalgie vremea exilului și beneficiind de prea puțină rezonanță în rândurile publicului.

Deși teatrul idiş profesionist nu există în Israel decât din 1943, bazele primului teatru evreiesc profesionist din lume fuseseră puse de către artistul și scriitorul de origine rusă Avram Goldfaden, în 1876, la Iași, în celebra grădină de la Pomul Verde.

Cele dintîi manifestări teatrale idiş în Israel au avut totuși loc la sfîrșitul secolului 19 (Zroubavel de L.Lilienblum, 1890, la școala Lemel din Ierusalim; Haschmonaim de Eliezer Ben-Yehuda, 1895, la Rishon le Zion; Sulamita de A. Goldfaden, 1896, la Jaffa; Uriel Acosta de Gouskov, 1898, la Jaffa). Pînă la crearea teatrului ebraic (1920), diverse ansambluri artistice de amatori au prezentat 56 de piese în idiş.

În aprilie 1983, Tel-Aviv-ul sărbătorea patruzeci de ani de existență a teatrului profesionist. Un drum sinuos, făcut din avansări și retrageri, din victorii efemere și eșecuri durabile, din luptă acerbă pentru depășirea lipsei de înțelegere și a inimizției mișcărilor ebraice "puriste". Atmosfera epocii de început, cu iz de intoleranță medievală, e dominată de lozincă lansată de fanatici: "Evreule, vorbește ebraic!". Acești fanatici dominau strada și teatrul. Bande de partizani turbulenți întrerupeau zgomotos și agresiv orice manifestare publică în idiş. (...)

După crearea statului Israel (1948), cînd ebraica devine limba oficială, instituțiile statale încep să arate o bunăvoință protectoare față de cultura idiş și de problemele ei. (...)

În 1974, Ministerul Educației și Instrucțiunii alocă fonduri în valoare de 15 milioane de franci pentru crearea unui teatru idiş stabil, precum și un local provizoriu destinat funcționării sale. Din păcate, un an și jumătate mai târziu, în lipsa unui repertoriu contemporan și seducător și a unor actori de calitate, teatrul încetează orice activitate. Una dintre stelele scenei de atunci și co-fondator al acestei instituții, Shmuel Bunin, recunoaște cu tristețe: "În Israel nu e loc pentru un teatru idiş. Într-ucît nu există actori mari care să-l susțină și să-l reprezinte".

Perioada următoare este dominată de inițiativa "privată". În jurul citorva "stele" se adună actori-cintăreți care prezintă spectacole în mod ocazional; aceștia vor fi singurul factor de continuitate teatrală în idiş pînă la crearea actualului teatru la Tel-Aviv.

În iulie 1982 are loc, la Universitatea din Tel-Aviv, Congresul Internațional al teatrului idiş. Participarea masivă și prestigioasă, nivelul aprofundat și serios al debaterilor privind problemele teatrului idiş în Israel și în lume sînt tot atâtea elemente ce mobilizează opinia publică în jurul acestui eveniment, trezind în medii artistice și literare idiş speranța găsirii unor soluții și formule viabile. Ca urmare a acestui Congres a fost creat la Tel-Aviv, în 1987, Teatrul idiş pe care l-am menționat mai sus.

2. *Quo vadis, theatrum?* Întrebare deschisă, problematică. Care sînt șansele teatrului idiş în Israel?

Poate el continuă să existe în sine și prin sine, prin propriile resurse, cu toate componentele structurale esențiale prezente, intacte, active și dinamice? Iar nu ca un organism cu o existență vegetativă, hrănit artificial?

În timpul vieții sale, relativ scurtă, a fost înmormîntat de cîteva ori. Totuși, de fiecare dată, profețiile a la Cassandra au fost dezmințite. Dar pentru cît timp vor mai fi?

Teatrul idiş este un produs tipic european. Din punct de vedere geografic și istoric el aparține culturii evreiești din diaspora țărilor Europei de Est. De-a lungul secolelor de vagabondaj și dispersiune, Pămîntul Făgăduinței e perceput ca o relație istorică mai degrabă decît ca una geografică. Teatrul apare ca un fenomen determinat de și circumscris unor nevoi spirituale ale comunităților israelite (mai ales, ale straturilor mijlocii ale acestora), comunități închise între frontiere impuse atît de ele însele cît și de condițiile sociale exterioare.

De aici, caracterul închis și limitat al temelor tratate, ale căror surse sînt: mitologia biblică, ritualurile misticii iudaice, precum și - mai ales - dramele vieții cotidiene din perimetrul kleinstadtel-ului (orășelului) evreiesc, acestea din urmă exprimate cu mult talent de către clasicii literaturii idiş (Mendele, Shalom Aleichem, Shalom Asch, A. Goldfaden etc.).

De asemenea, extensiunea repertoriului, ba chiar universalitatea sa, e strict legată de epoca în care teatrul idiş funcționează ca teatru de stat în Rusia sovietică, Polonia, România etc. Din această vreme datează influența realismului psihologic rus și, puțin mai târziu, aceea a expresionismului german, influențe ce încă se mai fac simțite. (...)

Atît pentru cultura idiş, pentru limba, literatura și teatrul său, cît și pentru inteligența sa, Tara Făgăduinței reprezenta spațiul fizic și spiritual cel mai favorabil și cel mai indicat pentru evoluția lor liberă. Căci unde, dacă nu în țara evreilor, cultura idiş și, potențialmente, teatrul idiş ar putea funcționa în mod satisfăcător și ar putea stabili un contact profund cu spectatorul și cu cititorul? În elanul său utopic, inteligența idiş era convinsă că idişul va deveni limba oficială a țării. Donchihotismul acestor cavaleri s-a lovit însă, chiar de la început, de o realitate și de niște necesități obiective contrare idealurilor lor, generoase dar irealizabile. Metaforic vorbind, destinul idişului, al culturii idiş îl amintește pe acela al evreului rătăcitor revenit în Țara Făgăduinței cu speranța reintegrării totale în spațiul regăsit, dar al cărui proces de integrare îmbracă aspecte conflictuale dintre cele mai dramatice. (...)

Ipsit de un public numeros și fidel (singură, imigrația masivă a evreilor ruși ar putea, eventual, să-l prelungească existența), avînd un repertoriu esențialmente melodramatic și paselist și o concepție asupra jocului actoricesc neadaptată imperativelor moderne, fără sprijin financiar și fără o viziune reală, pe scurt, lipsit de aceste componente necesare oricărui instituții teatrale, teatrul idiş din Israel nu va supraviețui decît ca un fenomen periferic, ca un obiect de muzeu, simbolizînd nostalgia unui trecut plin de farmec, încărcat de semnificații nelimitate în timp.

Dincolo de starea sa actuală, teatrul idiş va continua să trăiască în memoria culturii naționale, emblemă a capacităților creatoare artistice ale poporului evreu revenit în patrie după prea lungă sa peregrinare. (...)

(Expunere prezentată la Conferința **SMALL IS BEAUTIFUL**, organizată de International Federation for Theatre Research la Glasgow, în august 1990)